

УДК: 378.017.4 – 057.875

А.П. ПАНЧУК

ВИЗНАЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

***Резюме.** У статті визначено та охарактеризовано ціннісні орієнтації студентів педагогічних університетів та розкрито роль і значення громадянських якостей молоді на сучасному етапі у ВНЗ.*

***Ключові слова:** ціннісні орієнтації, студенти, громадянські якості, громадянське виховання.*

Постановка проблеми. На сьогодні серед молоді спостерігається небезпечно для соціальної стабільності суспільства зростання бездуховності, зневага до правових і моральних норм, антисоціальної поведінки, втрата соціального оптимізму. Молодим людям дедалі важче знайти можливості для громадянського самовизначення, протистояння негативному впливу деструктивних елементів сучасного буття [1; 2; 3].

У цьому контексті актуалізується такий напрям діяльності вищої педагогічної школи, як громадянське виховання майбутніх учителів. Адже не володіючи відповідними якостями, вони не зможуть виконувати завдання, що покладаються на них державою в плані виховання молодого покоління [2; 4; 5].

Студентський вік – час становлення активної соціальної і громадянської самостійності особистості, що поєднується з вираженим радикалізмом у поглядах і поведінці, дегуманізацією світоставлення, вразливістю екзистенційної сфери. З огляду на це зростає роль вищої освіти, яка забезпечувала б не лише привласнення студентами громадянських цінностей і відповідних їм поведінкових моделей, а й готувала б їх до реалізації громадянського виховання у майбутній професійно-педагогічній діяльності [2; 5; 7].

Мета і завдання статті:

- 1) охарактеризувати ціннісні орієнтації студентів педагогічних університетів;
- 2) визначити громадянські якості студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Громадянська вихованість розглядається нами як інтегративне особистісне утворення, що охоплює сукупність знань про зміст громадянськості, способи її прояву, позитивне їх переживання, вміння і навички реалізовувати такі знання і ставлення у власній поведінці та діяльності.

Перевірка рівня ідентифікації студентами себе з Україною, українським народом (як важливого показника їх громадянської вихованості) здійснювалася за допомогою методу опитування. З цією метою нами розроблявся перелік запитань. Звернення до цього методу надавало можливість за короткий термін часу опитати значну кількість студентів. Опитування проводилося по групах і включало такі запитання:

1. Що для Вас означає Україна?
2. Український народ для мене – це ....
3. Якою Ви бачите Україну в майбутньому?

Одержані за цим напрямом дослідження відповіді розподілили на три групи.

До першої групи віднесли такі варіанти відповідей:

- „Україна для мене – це країна, в якій народилися мої батьки, я сподіваюся народяться і мої діти”; „Україна – моя Батьківщина і я пишаюся, що живу тут”; „для будь-якої людини важливо мати Батьківщину – найрідніше місце на землі; для мене таким місцем є Україна”;
- „український народ – це мій народ”; „я не українка за походженням, але я вже близько 10 років живу в Україні і вважаю себе належною до українського народу”; „український

народ завжди відзначався терплячістю, гостинністю, поміркованістю, працелюбністю і я радий, що теж є українцем”;

- „Україна подолає труднощі та стане розвиненою європейською державою”; „якщо ми всі об’єднаємо наші зусилля, Україна стане дійсно незалежною, багатою країною”; „Україна – найкраща країна в світі і я не уявляю, як би міг жити в іншому місці, хоча подорожувати я дуже люблю”.

Наведені відповіді свідчать, що студенти, яких ми включили до цієї групи, характеризуються високим рівнем ідентифікації з Україною й українським народом. Усього за результатами опитування до першої групи було віднесено 18,3% студентів.

Другу групу склали відповіді такого типу:

- „Україна – це країна, в якій ми живемо”; „Україна – це місце, де я народився і живу, але хотілося б жити в іншому, економічно стабільнішому місці”; „Україна – це країна, де немає ніякого порядку”;
- „український народ – це народ, до якого я теж належу”; „український народ – це народ, який живе в Україні”;
- „хочеться сподіватися, що колись в Україні буде краще жити”; „важко щось сказати про майбутнє України, ніколи над цим не замислювався”.

Отже, студенти, яких ми за результатами опитування віднесли до другої групи, мають середній рівень ідентифікації з Україною та українським народом. У кількісному відношенні ця група становить 45,9% від загальної кількості студентів, охоплених констатацією.

До третьої групи віднесли такі варіанти відповідей:

- „Україна – це країна, де мені доводиться жити; аби мав можливість, поїхав би до Німеччини чи Франції”; „не знаю”; „а що вона може означати?”; „нічого не означає”;
- „для мене український народ – це народ, який нічого не робить, а все хоче мати”; „серед українського народу є гарні люди, а є погані”;
- „ніколи не думав про це”; „мені байдуже, бо я хочу переїхати жити в іншу країну”; „якщо зовсім не розвалиться, то, мабуть, виживе”.

Як видно з наведених відповідей, студенти цієї групи відзначаються низьким рівнем ідентифікації з Україною й українським народом, або намагаються відмежуватися від них, нехтують історичним минулим своєї країни, скептично налаштовані щодо її майбутнього. Із загальної кількості респондентів до третьої групи належало 35,8%.

Сучасний світ характеризується швидкою мінливістю цінностей, глобалізацією й акультурацією, що безпосередньо позначається на ціннісних орієнтаціях молодого покоління, в тому числі й студентської молоді. Для підтвердження чи відхилення цього твердження студентам пропонувалося дати відповідь на запитання „Чи вважаєте Ви, що в сучасних умовах слід приділяти увагу вивченню своєї історії і культури, її збереженню й поширенню?”

Даючи відповідь на це запитання, 21,3% студентів зазначили, що українська культура є багатою й цікавою, її збереження – це обов’язок кожної свідомої людини, тому вони використовують будь-яку можливість для пізнання історичного минулого, відкриття для себе невідомих і маловідомих фактів. Такі знання, на їх переконання, сприяють не лише саморозвитку, а й позитивно впливають на підготовку до майбутньої професії вчителя, одне з важливих завдань діяльності якого полягає у національному вихованні учнів.

47,9% студентів, охоплених констатувальним етапом експерименту, виявили позитивне ставлення до історії та культури українського народу. Проте, це ставлення має здебільшого пасивний, споглядальний характер. Дехто з них характеризувався вибірковою емоційною прихильністю до української історії й культури („я люблю слухати стрілецькі пісні”, „іноді цікаво послухати стародавні українські легенди й оповіді”, „люблю українські страви”).

30,8% студентів зазначили, що вони не цікавляться історією та культурою українського народу („що там може бути цікавого”, „сьогодні треба дивитися вперед, на Захід, а не

повертатися до того, що було колись”, „кого можуть зацікавити ті старі часи, я сучасна людина і надаю перевагу всьому сучасному”, „діди-прадіди жили по-своєму, а я живу так, як мені подобається”).

Інші запитання, які ми ставили студентам, мали на меті з’ясувати (за допомогою самооцінки) стан їхньої самосвідомості: «Чи вважаєте Ви себе національно свідомим?», «Чи властива Вам така якість, як відданість Україні?»

Згідно одержаних відповідей, національно свідомими вважають себе близько двох третин студентів. Однак у процесі уточнюючих бесід виявилось, що їхні уявлення про сутність цієї риси доволі обмежені („я розмовляю українською мовою, знаю українські пісні”, „люблю різні народні традиції, особливо ті, які веселі й цікаві”). Таке підтвердження на користь своєї національної свідомості навело 19,9% респондентів.

Позитивну відповідь на друге запитання дали 9,8% студентів.

Для **визначення ціннісних орієнтацій** студентів застосовували методіку Н.Іванової, яку ми адаптували до проблеми нашого дослідження (замінили деякі з наведених цінностей).

Студентам пропонувалося 12 карток, на кожній з яких була записана одна з цінностей, слід було розкласти їх за значущістю для них особисто у порядку її зменшення. На картках були записані такі цінності:

- демократія, відкритість, законність у суспільстві;
- безпека і захищеність життя;
- служіння людям;
- бути знаменитим, відомим;
- бути автономним, незалежним;
- досягнення матеріального добробуту;
- громадянська активність;
- дотримання національних традицій;
- громадянська злагода;
- відповідальність;
- безконфліктна взаємодія з людьми;
- відданість Україні.

Аналіз результатів роботи за цією методикою засвідчив, що найвищими цінностями для студентів є „досягнення матеріального добробуту” (25,8%), а також „автономність і незалежність” (20,1%), які не тільки були позначені більшою кількістю студентів порівняно з іншими категоріями цінностей, а й поставлені на перші місця в ряду ранжування. Інші показники, які ми одержали за цим напрямом роботи, наведені в табл. 1.

Таблиця 1.

Ціннісні орієнтації студентів

Цінності	Рангове місце											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Демократія, відкритість, законність у суспільстві	11,0	9,7	6,4	14,7	8,1	7,3	5,3	6,9	2,3	1,2	13,8	13,3
Безпека і захищеність життя	10,2	20,0	15,6	12,5	11,9	5,7	6,4	6,1	4,0	2,1	5,2	5,3
Служіння людям	0,1	0,5	4,2	4,4	7,0	8,3	9,5	11,4	11,6	19,1	15,0	5,9
Бути знаменитим, відомим	3,0	5,2	4,1	8,2	11,7	12,9	7,2	6,1	19,6	9,0	5,2	7,8
Бути автономним, незалежним	20,1	18,3	15,4	13,2	11,4	9,2	1,3	1,5	0,4	0,1	3,5	5,6
Досягнення матеріального добробуту	25,8	18,7	15,1	9,4	8,2	6,9	6,5	5,8	1,5	1,5	0,4	0,1
Громадянська активність	1,2	2,4	4,5	6,1	11,3	14,7	11,7	9,8	9,4	6,2	12,0	10,3
Дотримання національних традицій	3,4	6,3	7,1	9,0	11,8	10,5	10,7	9,4	9,2	8,6	6,2	7,8
Громадянська злагода	6,3	7,4	10,1	15,0	9,4	8,2	10,0	8,4	6,9	6,2	5,6	6,5
Відповідальність	1,2	1,4	5,1	6,0	8,4	9,7	9,5	13,4	12,8	10,6	10,7	11,2
Безконфліктна взаємодія з людьми	9,3	10,6	18,5	14,2	11,7	9,9	8,3	6,4	3,2	3,7	2,5	1,7
Відданість Україні	10,7	9,4	10,1	9,0	8,2	9,4	11,9	8,5	7,6	5,2	5,4	4,6

На друге місце найбільша кількість студентів поставила таку цінність, як „безпека і захищеність життя”, на третє – „безконфліктна взаємодія з людьми”, на четверте –

„громадянську злагоду”, на п’яте – „дотримання національних традицій”, на шосте – „громадянську активність”, на сьоме – „відданість Україні”, на восьме – „відповідальність”, на дев’яте – „знаменитість і відомість”, на десяте й одинадцяте – „служіння людям”, на дванадцяте – „демократія, відкритість, законність у суспільстві”.

Наведені дані засвідчують, що переважна більшість студентів характеризується низьким поцінуванням таких важливих цінностей, як дотримання національних традицій, громадянська активність, відданість Україні, служіння людям, демократія, відкритість, законність у суспільстві.

Інший напрям роботи стосувався визначення громадянських якостей, які (з погляду самооцінки) наявні у студентів, і тих, які вони хотіли б мати. З цією метою їм пропонувалося заповнити таблицю, позначивши в лівому стовпчику (спираючись на поданий перелік) притаманні їм якості, а в правому – ті, яких вони хотіли б набути. Узагальнені результати виконання завдання подані в табл. 2. (Сумарна кількість перевищує 100%, адже студенти мали зробити вибір стосовно всіх наведених якостей).

Таблиця 2.

Наявні у студентів громадянські якості (за результатами самооцінки) й ті, яких вони хотіли б набути, %

Наявні	Якості	Бажані
29,8	Чесність, порядність	22,7
26,3	Почуття особистої свободи	48,1
22,2	Повага і прийняття прав та обов’язків	29,8
19,4	Ініціативність	28,6
17,2	Повага до національних традицій	18,5
16,1	Відповідальність	31,2
15,7	Патріотизм	18,9
11,2	Потреба в громадянських діях	18,4
9,1	Протидія антиукраїнській ідеології	15,3
9,0	Прихильність до історії і культури українського народу	10,4
6,4	Дбайливе ставлення до національних багатств	5,1

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, найбільші показники щодо наявних громадянських якостей були одержані за такими з них, як „чесність і порядність” (29,8%), „почуття особистої свободи” (26,3%), „повага і прийняття прав та обов’язків» (22,2%). Водночас набути таких якостей прагнуть відповідно 22,7%, 48,1% і 29,8% студентів. 31,2% респондентів прагнуть набути відповідальності, тоді як визнають у себе наявність такої якості 16,1%. Незначна кількість студентів визнала в себе такі якості, як „протидія антиукраїнській ідеології” (9,1%), „прихильність до історії і культури українського народу” (9,0%), дбайливе ставлення до національних багатств” (6,4%). За цими якостями були одержані й найнижчі показники їх бажаності: відповідно 15,3%, 10,4%, 5,1% студентів. Отже, ці якості або відкидаються студентами, або не мають для них авторитетної значущості.

В подальшому ми плануємо вибрати та обґрунтувати оптимальні шляхи формування громадянських ціннісних орієнтацій студентської молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева О. В. Формування громадянської позиції сучасної молоді / О.В. Алексеева // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 2 (5). – С. 31-35.
2. Архипенко Л. М. Громадянське виховання у формах і змісті виховної діяльності освітніх закладів: методичні рекомендації / укл. Л. М. Архипенко. – Дніпропетровськ, 2000. – 172 с.

3. Бондаренко І. Ціннісні орієнтири у формуванні державотворчих устремлінь молоді / І. Бондаренко, А. Давидов // Шлях освіти. – 1996. – №2. – С. 15–18.
4. Бургін М. Виховання громадянина: проблеми, структури, функції / М. Бургін // Освіта України. – 1997. – №11. – С. 4-5.
5. Гнатенко С.А. Виховання громадянськості у студентів в системі вищої освіти / С.А.Гнатенко // Вісник Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут”. – 2003. – № 1 (7). – С. 177-183.
6. Ігнатенко П.Р. Виховання громадянина. Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навч.-метод посібник / П.Р. Ігнатенко, В.Л. Поплужний, Н.І. Косарева, Л.В. Крицька. – К.: ІЗМН, 1997. – 252 с.
7. Корінна Л. В. Формування громадянських цінностей старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Корінна Людмила Віталіївна. – Житомир, 2004. – 226 с.

А.П. ПАНЧУК. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ГРАЖДАНСКИХ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Резюме. В статье определены и охарактеризованы ценностные ориентации студентов педагогических университетов, а также раскрыта роль и значение гражданских качеств молодежи на современном этапе.

Ключевые слова: ценностные ориентации, студенты, гражданские качества, гражданское воспитание.

A.P. PANCHUK. DEFINITION OF CIVIL VALUED ORIENTATION OF COLLEGE YOUTH

The summary. In the article the valued orientations of students of pedagogical universities are described and the role and the value of civil qualities of young people are exposed in the modern stage in high schools.

Key words: valued orientations, students, civil qualities, civil education.

Одержано редакцією 12.10.2012 р.